

**Supradentalisering i finlandssvenskt standarduttal
vid nyhetsuppläsning i Radio Vega**

Kaisa Putaja
Tammerfors universitet
Institutionen för språk-
och översättningsvetenskap
Nordiska språk
Bämnens avhandling pro gradu
August 2009

Tampereen yliopisto
Pohjoismaiset kielet
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

PUTAJA, KAISA: Supradentalisering i finlandssvenskt standarduttal vid nyhetsuppläsning i Radio Vega.

Sivuaineen pro gradu –tutkielma, 37 sivua + liite (2 sivua)
Elokuu 2009

Suomenruotsalainen ja ruotsalainen tapa puhua ja ääntää sanoja ja lauseita eroaa toisistaan melkoisesti. Ensimmäiseksi kuulijan huomio kiinnittyy usein prosodisiin ominaisuuksiin kuten intonaatioon, rytmiin ja painotukseen. Jos kuitenkin sivuuttaa nämä ominaisuudet ja kuuntelee puhetta tarkemmin, on helppo havaita, että eroja löytyy myös yksittäisten äänteiden lausumisessa.

Tutkielmani käsittelee supradentaaleiksi kutsuttujen äänteiden esiintymistä suomenruotsalaisen Yle Vega –radiokanavan uutislähetyksissä. Supradentaaleiksi kutsutaan äänteitä, jotka muodostuvat kahden eri äänteen sulautuessa toisiinsa ja jakaessa ääntöpaikan ja –tavan keskenään. Näitä ruotsin kielessä esiintyviä kahden eri äänteen yhdistelmiä ovat /rt/, /rd/, /rs/, /rn/ ja /rl/. Jouduin jättämään /rl/-yhdistelmän pois tutkimuksestani, sillä kyseinen yhdistelmä esiintyy huomattavasti harvemmin puheessa kuin nuo neljä muuta. Tutkimuksessani pyrin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: 1) esiintyykö suomenruotsalaisessa standardiääntämyksessä supradentaaleja? 2) jos tutkittuja äänneyhdistelmiä ei äännetä supradentaalina, miten ne sitten äännetään? 3) säilyykö /r/ jollain tavalla ääntämyksessä?

Supradentaalien esiintymistä suomenruotsissa ei ole aiemmin tutkittu laajemmin, ja nojaankin työssäni pitkälti Mikko Kurosen pilottitutkimuksessa esitettyihin tuloksiin, joita vertaan omiin tuloksiini tutkielman loppupuolella. Tutkimusmetodini oli auditiivisperseptuaalinen, mikä tarkoittaa sitä, että perustan tutkimustulokseni omaan kuulohavaintooni. Äänitin tutkittuja äänneyhdistelmiä sisältäviä sanoja Yleisradion Areena-palveluportaaliin tallennetuista uutislähetyksistä. Lisäksi tein Praat-ohjelman avulla ääniaaltokuvia muutamista äänittämistäni sanoista. Osan näistä kuvista liitin myös mukaan tutkielmaan. Kuvien avulla pystyin osittain päättelemään, säilyykö /r/ äänneyhdistelmän ääntämyksessä ja jos säilyy, niin minkälatauisena.

Sekä Kurosen että minun tutkimustulosteni valossa voidaan vanhat oletukset supradentaalien puuttumisesta suomenruotsista unohtaa tai ainakin hyvin voimakkaasti kyseenalaistaa. Ainoastaan yhdistelmässä /rt/ molemmat äänteet lausutaan selkeästi erikseen. Kombinaatioissa /rd/ ja /rn/ supradentaali ääntäminen vaikuttaa olevan hyvin vallitseva, kun taas yhdistelmä /rs/ näyttäisi säilyttävän /r/-äänteen useammin. Mikäli /r/ säilyy ääntämyksessä, on se useimmiten luonteeltaan tremulantti.

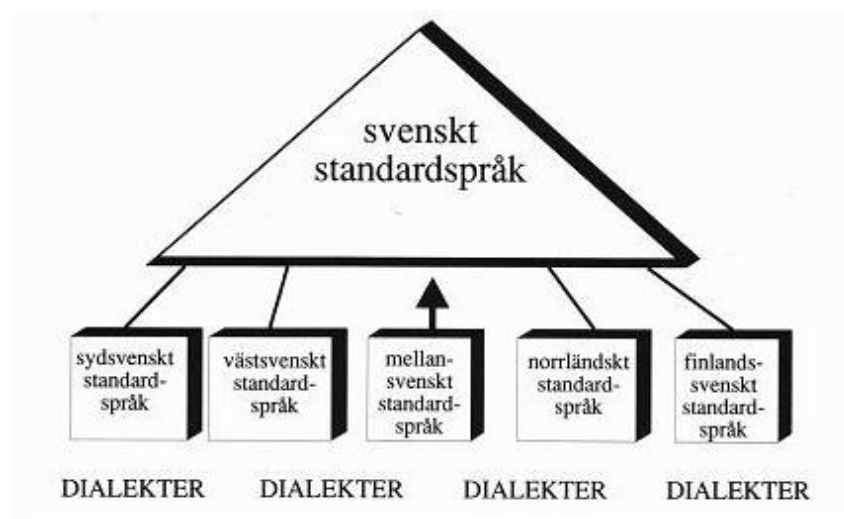
Avainsanat: supradentaler, finlandssvensk fonetik, standarduttal, nyhetsuppläsning

INNEHÅLL

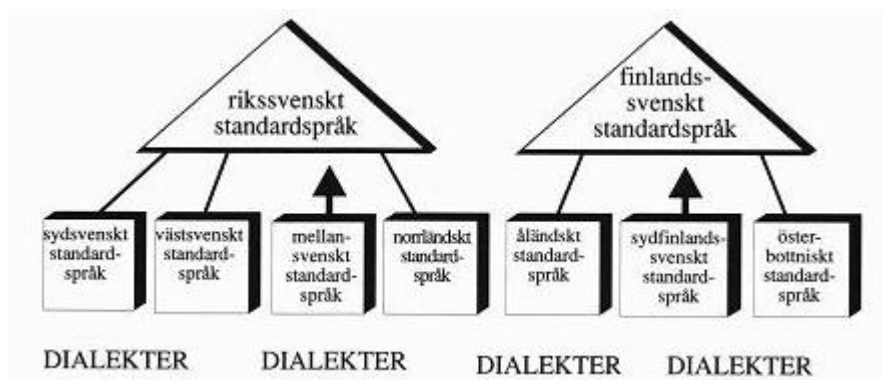
1 INLEDNING	4
1.1 Användningen av supradentala konsonanter	6
1.2 Mål och metod	6
1.3 Material och informanter	8
2 SKILLNADER MELLAN DET FINLANDSSVENSKA OCH SVERIGE- SVENSKA UTTALET	8
2.1 Prosodiska skillnader	9
2.2 Segmentella skillnader	11
3 VAD BETYDER SUPRADENTALA KONSONANTER?	13
3.1 Kärt barn har många namn	13
3.2 Vad sker i supradentaliseringen?	13
3.3 De enskilda ljuden i kombinationerna /rt/, /rd/, /rs/, /rn/ och /rl/	14
4 MIKKO KURONENS TIDIGARE UNDERSÖKNING	16
4.1 Utgångspunkten och syfte	16
4.2 Materialet i Kuronens undersökning	17
4.3 Resultaten av Kuronens undersökning	17
4.3.1 /rt/	18
4.3.2 /rd/	18
4.3.3 /rs/	19
5 UTTALET AV /RT/, /RD/, /RS/ OCH /RN/ VID NYHETSUPPLÄSNING	20
5.1 Uttalet av /rt/	21
5.2 Uttalet av /rd/	23
5.3 Uttalet av /rs/	25
5.4 Uttalet av /rn/	28
5.5 Slutsatser	30
6 SAMMANFATTNING	32
LITTERATUR	34
FIGURER OCH DIAGRAM	36
BILAGA	38

1 INLEDNING

Alla finnar som har kommit i kontakt med finlandssvenskar och sverigesvenskar vet att den svenska som talas här i Finland är någonting helt annat än den svenska som kan höras i Sverige. Detta beror på det finlandssvenska uttalet som skiljer sig mycket från det svenska uttalet på många sätt. En av de största skillnaderna är intonationen och speciellt rytmen och betoningen vilket gör att de finlandssvenska varieteterna och dialekterna kan ses och behandlas som sin egen grupp. Det finns skillnader också i uttalet av enskilda ljud även om den rikssvenska uttalsvarianten ofta är ett alternativ till det finlandssvenska uttalet. Finlandssvenskan kan ändå inte betraktas som ett särskilt språk eller en dialekt utan den kan ses som en regional varietet av det svenska riksspråket. Finlandssvenskt uttal har bevarat vissa ålderdomliga drag vilket skiljer den från det rikssvenska uttalet och dessutom har finlandssvenskan fått inflytande från finskan. (Reuter 1977:19–21.) Fast finlandssvenskan kan ses som en regional varietet av det svenska riksspråket finns det också variation, d.v.s. dialekter, inom det finlandssvenska uttalet (t.ex. en helsingforsare talar på ett annat sätt än en österbottning). En annan synvinkel har diskuterats av Christina Melin-Köpilä som behandlar finlandssvenskans ställning jämfört med sverigesvenskan och hur finlandssvenskan placerar sig i den svenska språkhierarkin (Melin-Köpilä 1996).

FIGUR 1. Alternativ 1. Svenskt standardspråk kontra regionala standardspråk (Melin-Köpilä 1996:32).

FIGUR 2. Alternativ 2. Rikssvenskt standardspråk kontra finlandssvenskt (Melin-Köpilä 1996:32).

Det första alternativet (figur 1.) verkar vara det mest omtyckta bland finlandssvenskarna men Melin-Köpilä anser att det andra alternativet (figur 2.) bättre motsvarar verkligheten. Hon tycker att det finlandssvenska standardspråket har sina regionala standardspråk under sig på samma sätt som sverigesvenskan har sina regionala standardspråk. Med andra ord finns det två likvärdiga överregionala riksspråksvarieteter: finlandssvenskt standardspråk i Finland och rikssvenskt standardspråk i Sverige. Vad är egentligen finlandssvenskans position? Är det ett autonomt riksspråk eller ett regionalspråk? Kan det vara både-och eller någonting mitt emellan? (Melin-Köpilä 1996:31–33, se också Leinonen 2004:22–23.) Även om frågan är mycket tankeväckande kommer jag dock inte att koncentrera mig på detta problem i min avhandling.

Finskans inflytande på finlandssvenskan är betydligt eftersom finskan är majoritetspråket i Finland och nästan alla finlandssvenskar är i kontakt med finskan och kan tala och förstå finska. Det är ändå inte den enda orsaken till skillnaderna mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan. Det finns regional variation i alla språk och det är helt naturligt att en regional språkvariant utvecklar sig självständigt, speciellt om den inte står i en nära kontakt med det så kallade standarduttale (Kuronen 2000:17).

Jag har själv blivit intresserad av det finlandssvenska uttalet på en kurs, där vi gick igenom olikheter mellan det sverigesvenska och det finlandssvenska uttalet. Jag har skrivit min proseminarie- och seminarieuppsats om supradentaler i finlandssvenskan och ämnet visade sig vara så fruktbart att jag ville fördjupa mig mer i fenomenet och valde samma tema för min biämnets avhandling.

1.1 Användningen av supradentala konsonanter

Det finlandssvenska och sverigesvenska uttalet skiljer sig från varandra på många sätt och uttalet av enskilda ljud och därmed konsonanter är ett av dem. Sverigesvenskan har ett mycket ”flytande” uttal då talaren kombinerar olika ljud med varandra för att det skall vara lättare att uttala dem tillsammans. De supradentala eller alveolara konsonanterna är ett bra exempel på detta. I stället för att uttala /r/ och /t/ i ordet *kort* assimileras dessa två ljud och svensken uttalar [ʁ] som är en supradental konsonant.

Finlandssvenskar har traditionellt (se t.ex. Bergroth 1924:16–24, Reuter 1977:27, Leinonen et al 1982: 179,205 och Garlen 1988:86) påståtts sakna supradentala ljud i sitt uttal (Kuronen 2004:172). Det är ändå lätt att ifrågasätta det här påståendet om man bara lyssnar på och jämför uttalet av österbottningar och helsingforsare för det finns ju variation i användning av supradentalt uttal beroende på t.ex. dialekten. Dock har det inte gjorts någon större undersökning som skulle klargöra saken. Mikko Kuronen (2004) har i alla fall gjort en pilotundersökning om finlandssvenskans supradentaler och fått överraskande resultat: finlandssvenskan verkar egentligen ha supradentaler i några fall men det finns vacklan. I alla fall är det sant att finlandssvenskan saknar en entydig norm som skulle bestämma hur kombinationerna *r+t,d,s,n,l* borde uttalas i finlandssvenskan. I min biämnes avhandling undersöker jag problemet närmare. Om det finns supradentala konsonanter i finlandssvenskan såsom Kuronens tidigare forskning har visat är det sannolikt att mina resultat stämmer överens med hans resultat.

1.2 Mål och metod

I min avhandling vill jag redogöra för supradentaliseringen i det finlandssvenska uttalet och kommentera de gamla påståendena om att supradentalerna saknas i finlandssvenskan. Först kommer jag att förklara några centrala fonetiska termer och vad supradentaliseringen egentligen är. Det är också väsentligt att ta upp den teoretiska bakgrunden och tidigare undersökningar på området. Som teoretisk bakgrund berättar jag litet om finlandssvenskans och sverigesvenskans fonetiska skillnader och förklarar vad som menas

med supradentala konsonanter. Dessutom presenterar jag Mikko Kuronens tidigare undersökning av finlandssvenska supradentaler. Efter teorin kommer jag att redogöra för min egen studie, där jag har undersökt uttalet av kombinationerna /rd/, /rt/, /rs/ och /rn/ i finlandssvenskt standarduttal hos tio finlandssvenska nyhetsredaktörer på radio YLE Vega. Jag har utelämnat kombinationen /rl/ från den egentliga undersökningen, eftersom den inte förekommer så ofta i talad svenska. I den empiriska delen av avhandlingen kommer jag att behandla varje kombination för sig och kommentera deras karaktär i nyhetsredaktörernas uttal. Om det inte finns en supradental konsonant i deras uttal så kommenterar jag hurdant jag tycker uttalet är i stället. Till slut gör jag en kort sammanfattning bland annat om hur mina resultat stämmer överens med resultat av tidigare forskning.

I den här undersökningen använder jag den auditiv-perceptuella metoden, d.v.s. jag lyssnar på nyhetsredaktörernas tal och analyserar det som jag hör. Jag har lyssnat på nyhetssändningar först i sin helhet och sedan i kortare bitar för att kunna bättre höra de ord som har en av de undersökta kombinationerna i betonad position eftersom betoningen gör kombinationen mer hörbar. Sedan har jag spelat in de här orden och analyserat kombinationen närmare med hjälp av dataprogrammen *Audacity* och *PRAAT* som är bra verktyg för att göra inspelningar och akustiska analyser. Det var ganska svårt att hitta alla undersökta sekvenser hos alla informanter och ibland var jag tvungen att lyssna på flera nyhetssändningar innan jag hittade sådana ord som skulle passa min analys.

Denna avhandling går ut på att besvara följande frågor:

- 1) Finns det supradentala konsonanter i det finlandssvenska standarduttal som kan höras i radionyhets-sändningarna?
- 2) Om kombinationer /rt/, /rd/, /rs/ och /rn/ inte realiseras med en supradental konsonant hur uttalas de i stället?
- 3) Bibehåller finlandssvenskar /r/:et i någon form i sitt uttal av supradentala konsonanter?

1.3 Material och informanter

För att ge en teoretisk bakgrund för min undersökning har jag använt ett antal olika källor men den allra viktigaste är Mikko Kuronens pilotundersökning *Finns det supradentala konsonanter även i finlandssvenskan?* (Kuronen 2004). Före Kuronen har problemet med supradentaliseringen i finlandssvenskan inte undersökts särskilt mycket. Dessutom har jag studerat verk av Mikael Reuter (1977) och Hugo Bergroth (1917 och 1924) som båda har undersökt det finlandssvenska uttalet. Huvudpunkterna i Mikko Kuronens och Kari Leinonens artikel *Fonetiska skillnader mellan finlandssvenska och rikssvenska* (Kuronen & Leinonen 2001) kommer också att sammanfattas i denna avhandling. Jag har också använt mig av Claes Garléns bok om svenskans fonologi som behandlar supradentala konsonanter i sverigesvenskan mera ingående (Garlén 1988).

För den empiriska analysen har jag bandat enskilda ord från nyhetssändningar på radio Yle Vega som är en riksomfattande finlandssvensk radiokanal. Jag valde kanalen Yle Vega eftersom nyhetsredaktörerna där strävar efter det s.k. standarduttalet. En annan möjlighet kunde ha varit Yle X3M som riktar sig till yngre människor men Mikko Kuronen (2004) har redan använt den kanalen i sin undersökning. Dessutom är Radio X3Ms nyhetssändningar kortare och nyhetsredaktörerna talar snabbare. Jag har inspelat materialet på YLEs programarkiv *Arenan* med hjälp av dataprogrammet *Audacity*. Materialet är inspelat i februari 2009. Uttalen har analyserats akustiskt med hjälp av dataprogrammet *PRAAT*. Som informanter valde jag tio nyhetsredaktörer, fem kvinnor och fem män. Namnen på informanterna och en ordlista över de inspelade orden ingår i en bilaga. Av varje redaktör spelade jag in sammanlagt 20 uttal: 5 med /rt/, 5 med /rd/, 5 med /rs/ och 5 med /rn/. Materialet omfattar sålunda 50 uttal av varje kombination (se bilagan).

2 SKILLNADER MELLAN DET FINLANDSSVENSKA OCH SVERIGESVENSKA UTTALET

Det är lätt att höra tydliga skillnader mellan det finlandssvenska och sverigesvenska uttalet men det är inte så lätt att peka ut och precisera dessa skillnader utan någon fonetisk

bakgrund. I detta kapitel delas dessa skillnader i två grupper: prosodiska och segmentella skillnader. Med prosodin syftas på rytm, intonation och betoning medan de segmentella skillnaderna mestadels avser uttalet av enskilda ljud. I följande avsnitt redogörs för dessa skillnader utgående från Mikko Kuronens och Kari Leinonens artikel *Fonetiska skillnader mellan finlandssvenska och sverigesvenska* (Kuronen & Leinonen 2001) och Mikael Reuters artikel *Finlandssvenskt uttal* (Reuter 1977).

2.1 Prosodiska skillnader

Talets prosodiska egenskaper – intonation, rytm och längdförhållanden – är vanligen de mest märkbara skillnaderna mellan finlandssvenskt och sverigesvenskt uttal (Kuronen & Leinonen 2001:126). Kuronen och Leinonen har delat de prosodiska egenskaperna i två grupper: satsprosodiska och frasprosodiska skillnader. I sin artikel citerar de en empirisk kartläggning gjord av Vihanta m.fl. (1990:339) och enligt denna kartläggning är de centrala satsrytmiska skillnaderna följande:

(i) De semantiskt viktiga orden bevarar sin lexikala betoning i finlandssvenska, medan den ofta förloras i rikssvenska. Det är rätt vanligt med bara en betoning per kort talsats i rikssvenska.

(ii) Därav följer att betoningsgrupperna blir korta i finlandssvenska och långa i rikssvenska. Det finns normalt två eller tre obetonade stavelser mellan de betonade stavelserna i finlandssvenskan, medan hela åtta obetonade stavelser kan påträffas i rikssvenska mellan de betonade stavelserna.

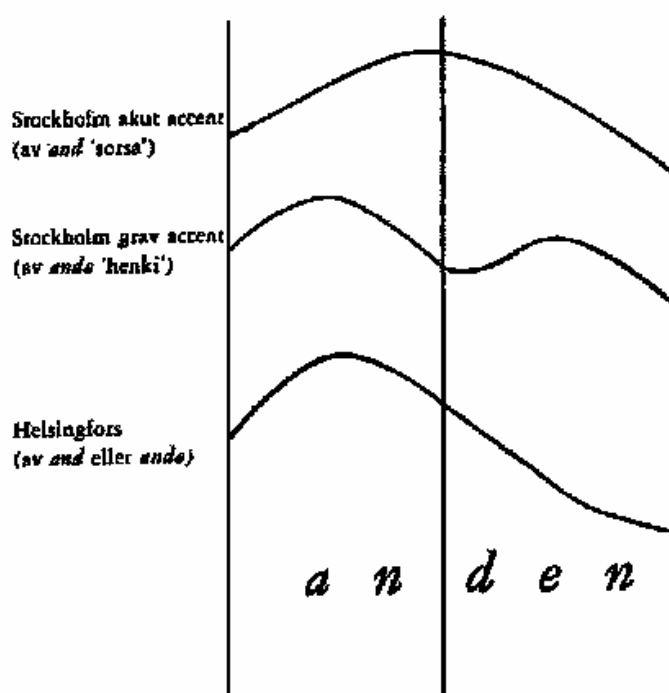
(iii) Graden av reduktion utanför en fokuserad stavelse är i rikssvenska avsevärt kraftigare än i finlandssvenska, vilket gör att skillnaden mellan sats-, huvud- och obetonad stavelse är betydligt större i rikssvenska än i finlandssvenska.

(iv) I finlandssvenska föredras ett mönster där betoningen ligger åt vänster i satsen, medan mönstret i rikssvenska är det motsatta: inledningen av en talsats uttalas ofta snabbt och inte sällan helt utan betonade stavelser, och den prosodiska tyngden läggs därigenom mot slutet av satsen.

Vad gäller den så kallade frasprosodin är finlandssvenskans frasbetoningsmönster vacklande om man jämför med sverigesvenskan. Kuronen och Leinonen har undersökt uttalet av 50 finlandssvenska och 50 sverigesvenska partikelverb och de har upptäckt att i

finlandssvenskan påträffas ofta ett mönster enligt vilket även verbet kan få betoning, t.ex. **suger upp** (de betonade stavelserna är med fet stil). Den vacklande prosodiska normen gäller också vissa lexikaliserade verb- och substantivfraser (t.ex. **vita** huset, **åker** bil). (Kuronen & Leinonen 2001:130,132.) Det finns skillnader också i uttalet av långa ord. I sverigesvenskan kan ordet ha maximalt två långa, d.v.s. betonade stavelser och det är endast den första och den sista stavelsen som behåller längden. I finlandssvenskan är situationen litet olika och där brukar den lexikala längden bibehållas i nästan varje stavelse (jfr svsv. **opålitlighet** – fisv. **opålitlighet**). (Kuronen & Leinonen 2001:134.)

Det har traditionellt påståtts att finlandssvenskan bara har en accent, d.v.s. akut accent (t.ex. Reuter 1977:33), men det är bara ena sidan av sanningen. I sverigesvenskan fokuserar man det viktigaste ordet i satsen mycket mer än i finlandssvenskan, där ”betoning och fokus är rätt svagt markerade och skillnaden mellan dem liten” (Leinonen, Vihanta & Pitkänen 1990:98). Denna fokusering spelar en central roll i intonationskurvan i sverigesvenskans grava accent. Mikael Reuter presenterar en intressant figur som hellre väcker frågor än svarar på dem:

Figur 4. Schematisk framställning av intonationen i tvåstaviga ord i Helsingfors och Stockholm.

FIGUR 3. Mikael Reuters schematiska framställning av intonationen i tvåstaviga ord i Helsingfors och Stockholm (1977:34).

I figuren kan det ses tre olika intonationskurvor. Den första är den akuta accenten för enstaviga ord i sverigesvenskan, den andra är den grava accenten för tvåstaviga ord i sverigesvenskan och den tredje presenterar den enda finlandssvenska accenten. Om man jämför dessa kurvor med varandra är det lätt att se hur mycket den finlandssvenska intonationen liknar den sverigesvenska grava accenten. Skillnaden består i att den andra toppen saknas. Den sverigesvenska grava accent som presenteras i figuren realiseras emellertid bara i fokuserade (satsbetonade) ord. Om ordet inte är fokuserat utan bara ordbetonat – såsom betoningen normalt är i finlandssvenska satser – så försvinner den andra toppen och intonationen blir likadan som den finlandssvenska intonationskurvan. Därför är det möjligt att ifrågasätta eller åtminstone precisera det traditionella påståendet om att finlandssvenskan saknar den grava accenten.

2.2 Segmentella skillnader

Utöver prosodiska särdrag finns det också segmentella skillnader mellan finlandssvenskt och sverigesvenskt uttal. Dessa skillnader berör uttalet av enskilda ljud. Vad gäller vokaluttalet står finlandssvenskan tydligt nära finskan. I likhet med finskan har kort och lång allofon av ett vokalfonem samma kvalitet, medan den särskiljande faktoren är kvantiteten, d.v.s. durationen. (Kuronen & Leinonen 2001:137.) Det här betyder att det finlandssvenska uttalet av till exempel vokalen *u* i ordparet *ful* – *full* är nästan samma om man tänker på kvaliteten. Det första ordet uttalas med en lång vokal [u:] medan det andra ordet uttalas med en kort vokal [u]. Det sverigesvenska uttalet skiljer dessa två varianter också utgående från kvaliteten. *Ful* uttalas med en mer sluten allofon medan *full* uttalas med en öppnare allofon. En annan skillnad är att de långa allofonerna inte är akustiskt lika perifera i finlandssvenska som i sverigesvenska (Kuronen & Leinonen 2001:137). I det sverigesvenska uttalet av långa allofoner förekommer det ofta diftongering men i finlandssvenskan har man inte sådan diftongering hos långa vokalallofoner (Kuronen & Leinonen 2001:137).

I uttalet av konsonanter finns det många punkter där finlandssvenskar och sverigesvenskar uttalar på olika sätt. En större skillnad kan anses vara det så kallade aspirationssystemet (bruselement efter explosionen) i uttal av klusiler. I sverigesvenskan är aspirationen det viktigaste distinktiva draget i sådana ordpar som *pil – bil, kul – gul, till – dill* medan man i finlandssvenskan skiljer dessa ord från varandra med hjälp av särdraget tonlös – tonande eller med andra ord ”stämtonssystemet” (Leinonen et al. 1982:188). (Kuronen & Leinonen 2001:135–136.)

Det finns också finare skillnader inom klusilsystemet, speciellt i uttalet av /t/ och /d/, men de kommer att kommenteras närmare i kapitel 3.3, där de undersökta ljudkombinationerna presenteras mer omfattande. Där behandlas också uttalet av /t/, /s/ och //.

Det är lätt att höra skillnader angående det finlandssvenska och sverigesvenska uttalet av sibilantiska frikativor (/s/, /tje/ och /sje/). Den kanske största skillnaden kan sägas vara att ”alla dessa tre brusljudens dominerande frekvenstoppar ryms i finlandssvenska inom frekvensområdet 1,3 – 4,2 kHz, där rikssvenska bara har två ljud, *tje* och *sje*” (Kuronen & Leinonen 2001:136). Detta betyder att finlandssvenskarna uttalar /s/ på en lägre frekvens än sverigesvenskarna och detta kan ge lyssnaren en sådan uppfattning att det sverigesvenska uttalet av /s/ känns litet spetsigare. Enligt Lindblad och Lundqvist kan detta bero på att finlandssvenskt /s/ har artikulatoriskt sedan början av 1900-talet förflyttats från ett apikodentalt till ett något bakre ställe, medan ljudet i sverigesvenska uttalas dentalt (Lindblad & Lundqvist 1995:459). Finlandssvenskarna uttalar *tje*-ljudet som affrikata medan det sverigesvenska uttalet av samma ljud är frikativt (Santesson-Wilson 1999:37). Kari Leinonen har undersökt finlandssvenskans olika s-ljud i sin doktorsavhandling och enligt hans resultat är finlandssvenskt *sje*-ljud rätt likt sverigesvenskt *tje*-ljud både akustiskt och perceptoriskt (Leinonen 2004:225,227). Detta kan naturligtvis till och med orsaka missförstånd.

3 VAD BETYDER *SUPRADENTALA KONSONANTER*?

3.1 Kärt barn har många namn

Olika forskare använder olika namn om samma företeelse vilket kan göra det litet besvärligt att finna information om supradentaliseringen. Den mest använda termen är *supradental* (lat. *supra* 'ovanför', *dentes* 'tänder') *konsonanter*. Andra termer som jag har stött på är *retroflexer* (lat. *retroflexus* 'bakåtböjd'), eftersom tungspetsen böjs litet bakåt i uttalet, och *postalveolara* (lat. *post* 'bakom', *alveoli* 'tandvallen') *konsonanter*, för i uttalet är tungspetsen mot främre delen av hårda gommen, d.v.s. bakom tandvallen (Elert 1970:47). Dessutom finns det ännu en term för supradentaler, nämligen *apikoalveolara* (lat. *apex* 'tungspetsen') *konsonanter*. Denna term kan inte anses vara helt lyckad för finnar eftersom finskans /d/ till skillnad från /t/ uttalas apikoalveolart. (Laurén et al. 1977:11.) För svenskar räcker namnet *apikoalveolar* men för utlänningar ger det inte tillräckligt med information om artikulationssättet.

3.2 Vad sker i supradentaliseringen?

Kombinationerna /rt/, /rd/, /rs/, /rn/ och /rl/ ger upphov till supradental konsonanter [t̪], [d̪], [ʂ], [ɳ] och [l̪]. Denna företeelse kallas för *supradentalisering* som är en progressiv assimilationsprocess där två fonem smälter samman och realiserar som ett segment. Resultatet av denna process blir ett fonem som delar vissa egenskaper med de ursprungliga fonemen. (Garlén 1988:85.) I denna företeelse assimileras den koronala (lat. *corona* 'främre delen av tungan') dentala konsonantens artikulationsställe med /r/:ets artikulationsställe efter att /r/:et självt har fallit bort. I uttalet av en supradental konsonant i svenskan hörs inget /r/ utan bara det nya fonemet [t̪], [d̪], [ʂ], [ɳ] eller [l̪]. (Kuronen 2004:172.)

Supradentalisering sker oftast inom ett ord men ibland kan den äga rum också i

ordskarvar då den beror på själva kombinationen, talhastigheten, den fonetiska kontexten och idiolekten, d.v.s. en persons karakteristiska individuella språkanvändning. Som exempel på supradentalisering över ordgränserna kan man nämna följande typer av uttryck: *han åker till Malmö, han kommer till*. (Malmberg 1968:78, Kuronen 2004:172.)

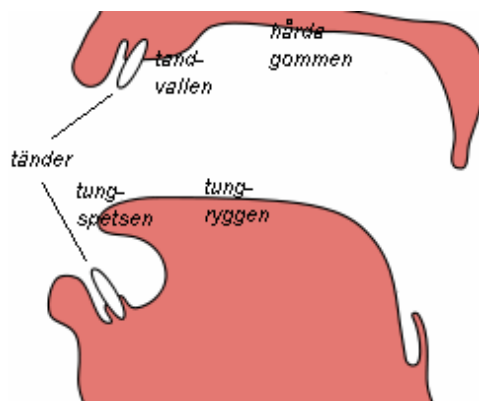
Alla svenskar uttalar emellertid inte dessa segmentkombinationer supradentalt. Supradentalisering saknas i de sydsvenska varieteter som bara har bakre /r/-allofoner (Garlén 1988:86). Detta kan bero på att artikulationstället av det bakre /r/:et och de olika dentala konsonanterna är så långt från varandra att det inte sker någon assimilation. Denna typ av uttal är typisk för Skåne.

Supradentaliseringen är en cyklisk företeelse. I ordet *barnstuga* ger /rn/ upphov till supradentalen [ɲ] och sedan påverkar den /s/ på så sätt att det ändrar sitt artikulationsställe och blir [ʃ]. Därefter assimileras också den följande konsonanten /t/ och som resultat av den cykliska supradentaliseringsassimilationen blir den fonetiska sekvensen [-ɲʃt-]. (Garlén 1988:86.)

3.3 De enskilda ljuden i kombinationerna /rt/, /rd/, /rs/, /rn/ och /rl/

Supradentaliseringen äger rum i kombinationerna /r/ + en dental konsonant /t/, /d/, /s/, /n/ och /l/. Eftersom /r/ är den förenande faktorn bland dessa kombinationer är det relevant att behandla dess fonetiska karaktär först. Det finlandssvenska r-ljudet har inte undersökts mycket men Mikko Kuronen har gjort en liten pilotundersökning och enligt dess resultat konstaterat att de vanligaste r-allofonerna i finlandssvenskan är tremulant (ett par slag med tungspetsen mot tandvallen), tapp (ett kort slag med tungspetsen mot tandvallen) och approximant (halvvokal) (Kuronen 2005:145). Vad gäller skillnaden mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan skriver Kuronen i sin doktorsavhandling (Kuronen 2000:18) om finlandssvenskans och sverigesvenskans /r/ att medan finlandssvenskarna uttalar /r/ oftast som tremulant uttalar sverigesvenskarna ljudet ofta som postalveolar approximant [ɹ] eller postalveolar frikativa (brusljud) [ʒ]. Detta betyder att det finlandssvenska uttalet av /r/ kräver mer energi än det sverigesvenska och

finlandssvenskarna kanske uttalar /r/ på ett främre artikulationsställe än sverigessvenskarna. Vid supradentaliseringen delar /r/ med sig av artikulationsstället (supradentalt) (Garlén 1988:85).

FIGUR 4. Munnen med de centrala artikulationsorganen. Jag har utarbetat bilden utgående från figuren *Places of articulation* (Places of articulation, www).

Klusilen (i uttalet obstrueras luftvägen) /t/ uttalas på lite olika sätt i finlandssvenskan och sverigessvenskan. För att uttala /t/ använder finlandssvensken tungspetsen, tänderna och tandvallen medan svensken uttalar /t/ med både tungspetsen och tungryggens främre del mot såväl tänderna som tandvallen. Detta betyder att kontaktytan i finlandssvenskt /t/ är något mindre. Skillnaden mellan finlandssvenskt /d/ och sverigesvenskt /d/ är däremot tydlig. Finlandssvenska talare uttalar /d/ bara apikoalveolart (liksom i finskan, se t.ex. Suomi m.fl. 2006:169) medan svensken uttalar det apikolaminodentialveolart (lat. *lamina* 'främre delen av tungan'). Det finns alltså en tydlig skillnad i tungans kontaktyta jämfört med /d/. Svensken använder åter både tungspetsen och tungans främre del medan finlandssvensken använder bara tungspetsen. (Kuronen 2000:17–18.) Eftersom det finlandssvenska /d/:et uttalas apikoalveolart liksom det sverigesvenska supradentala [d]:et, hör svenskar *mord* då en finlandssvensk uttalar ordet *mod* (Kuronen 2004:175). Finlandssvenskan saknar m.a.o. apikolaminodentialveolart /d/.

Skillnader i artikulationsställe gäller också uttalet av /s/, /n/ och /l/. Frikativan /s/ som det redan har konstaterats (se 2.2) uttalas i finlandssvenskan något mindre spetsigt än i sverigessvenskan. I alla fall anses det vara mer spetsigt än [s] i finskan för att göra en tydlig gräns mot *sje*-ljudet. (Reuter 1977:27.) Påverkan av finskan kan ha orsakat ett tjockare s-ljud med något tillbakadragen och lindrigt spänd tunga hos några

finlandssvenskar.

Det finlandssvenska /l/ artikuleras med tungspetsen mot övre framtändernas tandkött. Dock är kontaktytan åter större i det sverigesvenska uttalet där man har både tungspets och tungans främre del mot tänderna och tandvallen. Uttalet av *n*-ljudet i båda varianterna följer detta mönster: en större kontaktyta i sverigesvenskan med tungytans främre del mot övre framtändernas insida och tandvallen medan /n/ i finlandssvenskan uttalas med tungspetsen tryckt mot tandvallen. (Bergroth 1924:20,22.) I de supradentala konsonanterna delar /s/, /n/ och /l/ med sig av artikulationssättet: /s/ – tonlös sibilantisk frikativa, /n/ – tonande nasal (uttalas med näshålan öppen), /l/ – tonande lateral (luften strömmar fram på båda sidor om tungan).

4 MIKKO KURONENS TIDIGARE UNDERSÖKNING

Det finns ingen större undersökning om bruket av supradentala konsonanter i finlandssvenskan och därför är det inte lätt att ”skapa” en bra teoretisk bakgrund för min studie på detta område. Lyckligtvis har filosofie doktor Mikko Kuronen behandlat problemet i form av en pilotundersökning (Kuronen 2004) och resultaten av undersökningen ligger till grund för den här studien.

4.1 Utgångspunkten och syftet

Kuronen utgår ifrån att det traditionella påståendet om att finlandssvenskan saknar supradentala ljud är mer eller mindre felaktigt. Han tycker att påståendet inte stämmer åtminstone inte i en del av kombinationerna. Kuronen är intresserad av de fall där /r/ inte försvinner i uttalet av de supradentala kombinationerna utan han vill veta vilken av /r/:ets allofoner som finns med i stället. Han anser att speciellt sekvenserna /rd/ och /rs/ verkar vara sådana som en del finlandssvenskar uttalar utan /r/ eller bara med ett svagt och kort approximantiskt (halvvokaliskt) /r/. För att underlätta arbetet har Kuronen avgränsat sin undersökning till att omfatta bara tre kombinationer, /rd/, /rt/ och /rs/, vilka är mycket

lättare att höra i vanlig perception. (Kuronen 2004:172–173.)

I sin undersökning försöker Kuronen svara på följande frågor:

- 1) förekommer det supradentala uttalet av /rd/, /rt/ och /rs/ utan /r/,
- 2) om ja, hur vanligt är detta,
- 3) om /r/ inte försvinner, vilken allofon finns där i stället (en tremulant, frikativa, approximant eller ”flap”),
- 4) om /r/ försvinner, vad är kvaliteten hos det kvarblivande segmentet, dvs. hos /d/, /t/ eller /s/ (dentalveolar eller retroflex),
- 5) kan /r/ lämna spår i vokalens kvalitet eller längd och
- 6) kan en och samma talare uttala en sekvens på olika sätt?

Kuronen har också analyserat olika minimala par såsom *mord–mod* och *mors–mos* och han vill veta om de uttalas likadant sinsemellan i finlandssvenskan. (Kuronen 2004:173.)

4.2 Materialet i Kuronens undersökning

Kuronen har använt som talmaterial dels inspelat radiotal på Radio Extrem, dels inspelat material från en tidigare undersökning av Kari Leinonen et al. (1982). I detta material har informanterna uttalat isolerade satser där kombinationerna /rd/, /rt/ och /rs/ förekommer. Informanterna kommer från huvudstadsregionen, vilket betyder att Kuronens undersökning handlar om sydfinlandssvenskan som sägs representera det finlandssvenska standarduttalet. Antalet informanter är 4–6 beroende på ljudkombinationen och Kuronen har undersökt ca 40 realisationer per kombination, d.v.s. sammanlagt ungefär 120 uttal. Dessutom har Kuronen gjort ett mindre lyssnartest med nio finlandssvenska och fem rikssvenska informanter för att få veta hur finlandssvenskarna själva och rikssvenskarna uppfattar finlandssvenskarnas uttal av de minimala paren *mod–mord*, *våd–vård* osv.

4.3 Resultaten av Kuronens undersökning

I följande kapitel sammanfattar jag de viktigaste resultaten i Mikko Kuronens

undersökning. I min egen studie kommenterar jag om mina resultat stämmer eller inte stämmer med Kuronens resultat.

4.3.1 /rt/

Det som skiljer kombinationen /rt/ från de andra supradentala sekvenserna är att den allra vanligaste realisationen är ett uttal med bibehållet /r/. Både i undersökningens radiomaterial och material med isolerade meningar har Kuronen noterat ett hörbart *r*-element i 90 procent av /rt/-sekvenserna. Alltså är det endast ca 10 procent av alla uttalen av /rt/ som saknar helt *r*-elementet, men Kuronen konstaterar att också i dessa fall är klusilen alltid prealveolar (tungspetsen mot tandvallens främre del) och inte retroflex. (Kuronen 2004:176–177.)

Vad gäller det bibehållna /r/:ets karaktär hör Kuronen i ca 50 procent av uttalen en retroflex approximant före det prealveolara /t/:et. Jämfört med /rd/- och /rs/-sekvenserna är denna halvokal mycket starkare och längre än den halvokal som hördes i de tidigare kombinationerna. På grund av detta tycker Kuronen att realisationen med /r/ är vid /rt/-kombinationen dominerande i det finlandssvenska uttalet. (Kuronen 2004:176–177.)

4.3.2 /rd/

Enligt Kuronen finns det inget hörbart *r*-element i de flesta fallen i uttalet av /rd/ bland de informanter som läste enskilda satser (Kuronen har använt undersökningsmaterial som har samlats av Leinonen m.fl. 1982). Bara i två fall förekom en flap eller ett s.k. ettslagigt /r/ och i ett par fall hördes en svag approximant (halvokal). På grund av detta vågar Kuronen föreslå att /r/:et ibland kan finnas kvar i uttalet av /rd/, eftersom /d/ uttalas som en mer tillbakadragen allofon än normalt. Därmed kan finlandssvenskan påstås ha två olika allofoner: en apikoalveolar allofon i de flesta positioner och en retroflex realisation som kan förekomma i /rd/-kombinationerna. Dock vill Kuronen betona att detta resultat är tentativt. (Kuronen 2004:174–175.)

Resultatet från den lilla lyssnartesten med finlandssvenskar och rikssvenskar är

överbaskande. Det visade sig att finlandssvenskarna inte hörde eller i varje fall hade svårigheter med att höra en skillnad mellan *mod* och *mord*, *våd* och *vård* osv. uttalade av talare från Helsingforsregionen. Vad gäller de rikssvenska lyssnarna var det ingen överraskning att de inte heller kunde höra någon skillnad mellan uttalen av ovannämnda ord. De flesta hörde ett retroflect ljud nästan i alla uttal vilket var ett väntat resultat med tanke på det litet bakre uttalet av det finlandssvenska /d/:et. (Kuronen 2004:175.)

Vad gäller radiomaterialet från Radio Extrem är situationen med uttalet av /rd/ nästan densamma som med informanternas isolerade talsatser. I ca en fjärdedel av de ca 30 undersökta uttalen hördes inget /r/ utan en klar supradental konsonant. En svag approximant förekom i ungefär lika många fall men också dessa uttal hördes närmast som supradentala. Ett hörbart /r/ fanns i 20–30 procent av uttalen. Från min synpunkt är det intressant att enligt Kuronen är orsaken till det här att nyhetsuppläsarna eftersträvar ett tydligt uttal och därför uttalar /r/ tydligare än finlandssvenskar i allmänhet. (Kuronen 2004:175.)

4.3.3 /rs/

Det mest frekventa uttalet av /rs/ är ett uttal utan *r*-inslag med antingen en *supradental* eller en apikoalveolar frikativa och på det här sättet uttalas ungefär 40 procent av de 30 undersökta sekvenserna. Kuronen har stött på intraindividuell variation: en och samma talare kan uttala kombinationen ibland med ett tydligt *sje*-ljud och ibland med ett *s*-ljud. En lika vanlig realisation är ett uttal med en svag och kort retroflex approximant före /s/:et. Utan hörlurar och segmenterat lyssnande torde det emellertid vara osannolikt att kunna höra approximanten. (Kuronen 2004:176.)

Ett ovanligare uttal av kombinationen /rs/ realiseras med ett bibehållet /r/ och detta sker i ungefär 20 procent av de undersökta uttalen. Detta uttal förekommer nästan alltid vid nyhetsuppläsning liksom vid uttalet av /rd/. Kuronen konstaterar att både i /rs/- och i /rd/-sekvenserna förefaller /r/:et efter sitt bortfall ibland lämna spår hos /d/ och /s/ på så sätt att dessa ljud sedan uttalas längre bak i munnen än vad som är vanligt i det finlandssvenska uttalet. (Kuronen 2004:176.)

5 UTTALET AV /RT/, /RD/, /RS/ OCH /RN/ VID NYHETS- UPPLÄSNING

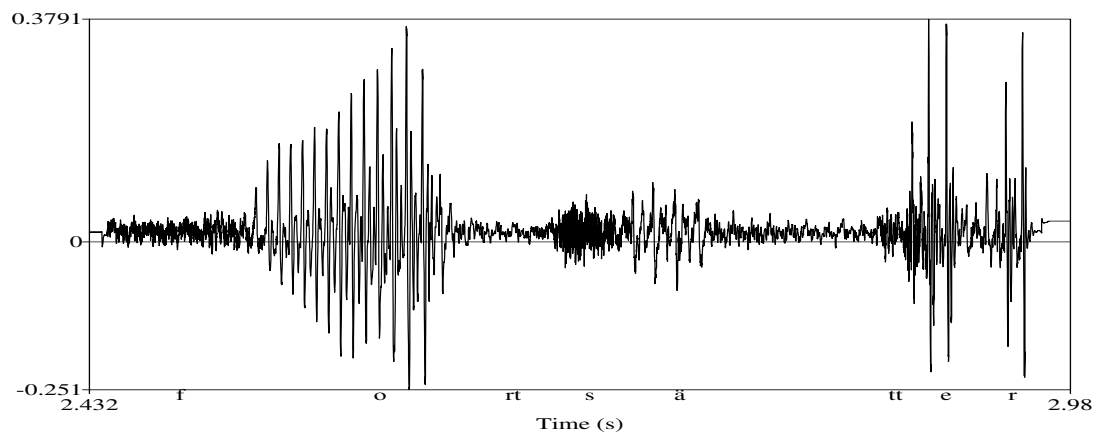
I följande undersökning har jag analyserat uttalet hos tio informanter som alla är nyhetsredaktörer på radio YLE Vega. Bland informanterna är fem kvinnor och fem män. Av varje informant har jag spelat in fem uttal av varje kombination, vilket betyder att jag har undersökt sammanlagt 50 uttal av /rt/, 50 uttal av /rd/ osv. Namnen på informanterna och en ordlista över alla de inspelade orden finns som bilaga i slutet av uppsatsen.

Den minst frekventa kombinationen i inspelningsmaterialet är /rn/ som ju är mycket frekvent i obetonad position (t.ex. i pluralisformen av ord: *tidningarna*, *datorerna*), men för denna undersökning har jag bara valt sådana ord som hade kombinationer i betonad position för att det skall vara lättare för identifikationen (t.ex. *gärna*, *barn*). Nyhetsuppläsningar är bra för den här undersökningens ändamål eftersom uttalet är tydligare och lättare att analysera. Dessutom har jag valt nyhetsredaktörer som informanter eftersom de strävar efter det så kallade standarduttalet.

Inspelningsarbetet har inte alls varit lätt eftersom det inte finns någon information om redaktören i samband med nyhetssändningslinken. Det har tagit mycket tid att jaga efter dessa tio informanter i materialarkivet som består av nyhetssändningar från de senaste två-tre månaderna. När jag hittade en nyhetssändning med någon av de tio redaktörerna lyssnade jag på den först i sin helhet och sedan i kortare bitar för att bättre höra de ord som kanske hade någon av de undersökta kombinationerna. När jag påträffade ett sådant ord spelade jag in det med hjälp av *Audacity* och lyssnade många gånger för att vara säker på uttalets kvalitet (supradental eller inte, finns det *r*-inslag eller inte osv.). I några fall kunde jag göra ljudvågsfigurer med hjälp av *PRAAT* och dessa figurer hjälpte mig litet i att dra slutsatsen om *r*:ets förekomst i uttalet av de undersökta kombinationerna. För att svara på frågan om kombinationens karaktär (supradental eller icke-supradental) har jag bara använt den auditiv-perceptuella metoden och avlyssnat ordet med kombinationerna många gånger. Några av ljudvågsbilderna kommer att kommenteras i den här avhandlingen. Jag har också inkluderat ett par diagram för att skapa en bra helhetsbild av undersökningens resultaten.

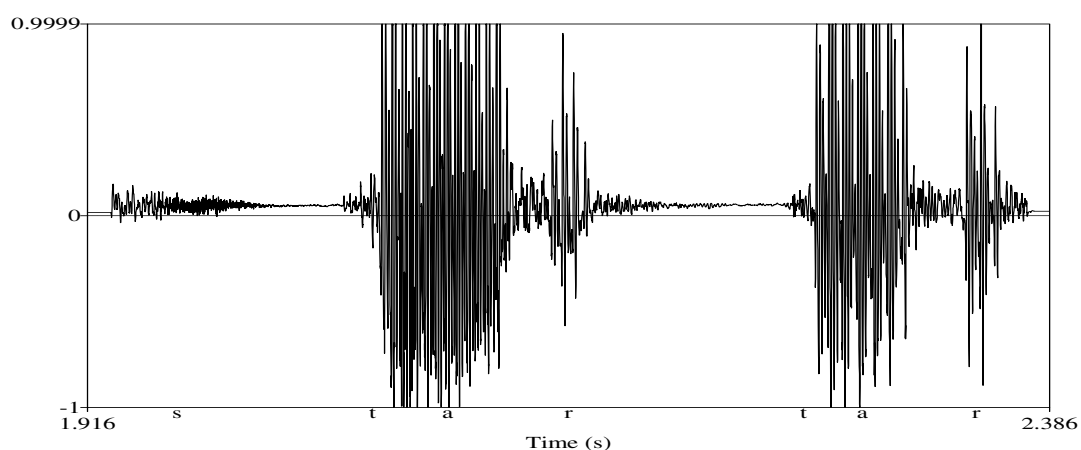
5.1 Uttalet av /rt/

Om jag bara hade undersökt kombinationen /rt/ skulle det ha varit lätt att dra en slutsats om supradentalernas förekomst i finlandssvenskan: det skulle inte ha funnits några. I 50 inspelade ord och uttal med /rt/ hörde jag en klar och tydlig supradental bara en gång: i ordet *fortsätter* uttalat av en manlig talare. Jag påträffade också en manlig talare som uttalade kombinationen med bara ett vanligt /t/ utan *r*-ljud i ordet *fortfarande*.

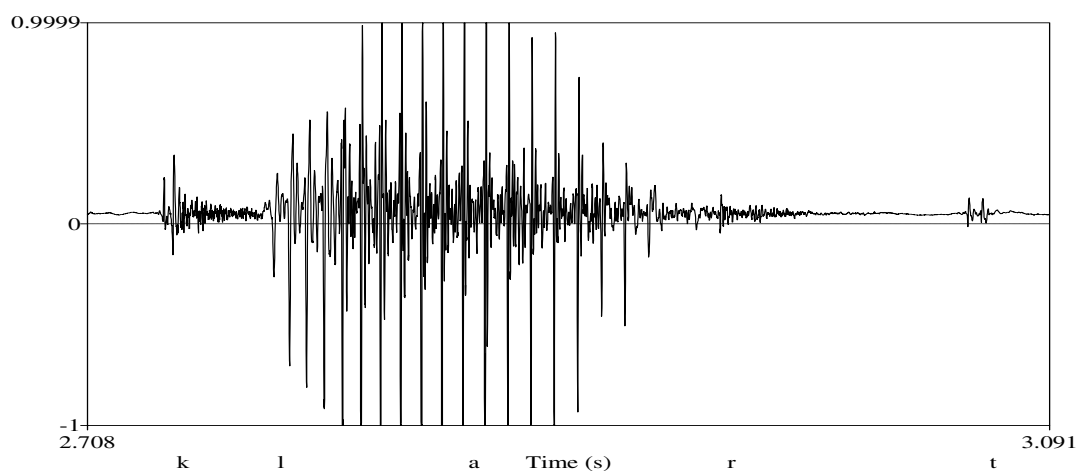

FIGUR 5. Ordet *fortsätter* uttalat av en manlig talare. På bilden kan man inte se något *r*-inslag.

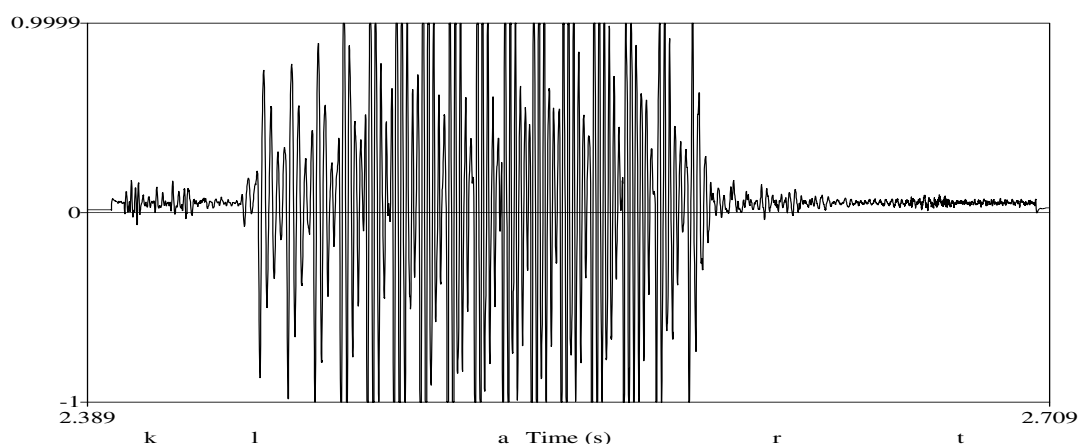
I alla andra uttal kunde det höras något slags *r*-inslag som oftast var en klar och tydlig tremulant (tungspetsen vibrerar mot tandvallen). I 28 av 50 inspelade uttal med kombinationen /rt/ i betonad position fanns det tremulantiskt /r/ före /t/:et. Approximanter (halvvokal) och flapper (ettslagigt /r/) var nästan lika frekventa: i 9 uttal fanns det ett approximantiskt [ɹ] och i 11 uttal hördes det en flap.

FIGUR 6. Ordet *startar* uttalat av en manlig talare. Detta alternativ är vanligast bland informanterna: tydligt tremulantiskt [r] före ett vanligt apikoalveolart [t].

FIGUR 7. Ordet *klart* uttalat av en kvinnlig talare. /r/:et är mycket svagt och det kan bara ses ett kraftigare slag på bilden. Det är sannolikt fråga om en flap.

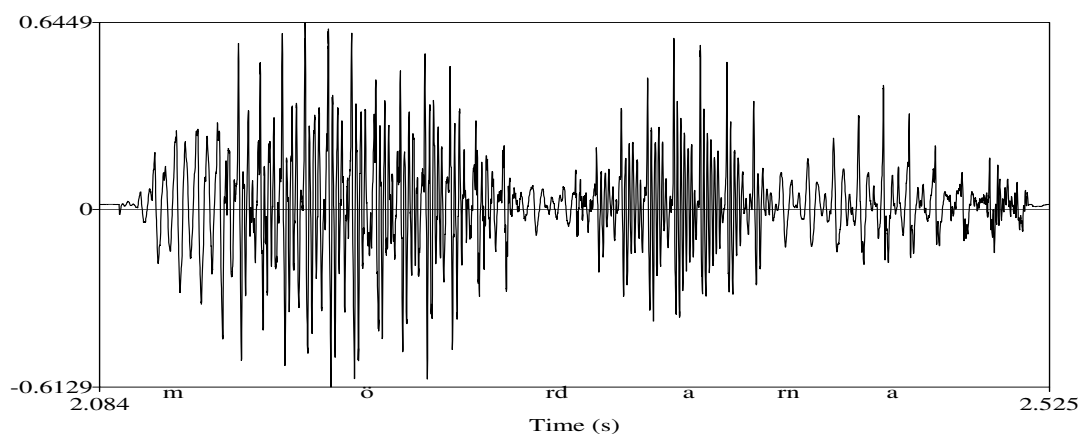
FIGUR 8. Ordet *klart* uttalat av en manlig talare. /r/:et är lika svagt som i figur 5 men nu kan det inte ses någon tydlig "topp" utan /r/:et är sannolikt mer eller mindre approximantiskt.

De flesta av informanterna (28 realisationer) uttalar kombinationen /rt/ med tremulantiskt [r] och vanligt apikoalveolart [t]. Även de approximantiska och ettslagiga realisationerna av /r/ har det vanliga /r/:et med sig. Den enda supradentalen [t̪] i ordet *fortsätter* kan anses vara ett undantag eftersom informanten uttalar kombinationen med en supradental bara en gång av fem. De andra fyra gångerna uttalar han sekvensen med en tremulant [r] och en apikoalveolar klusil [t].

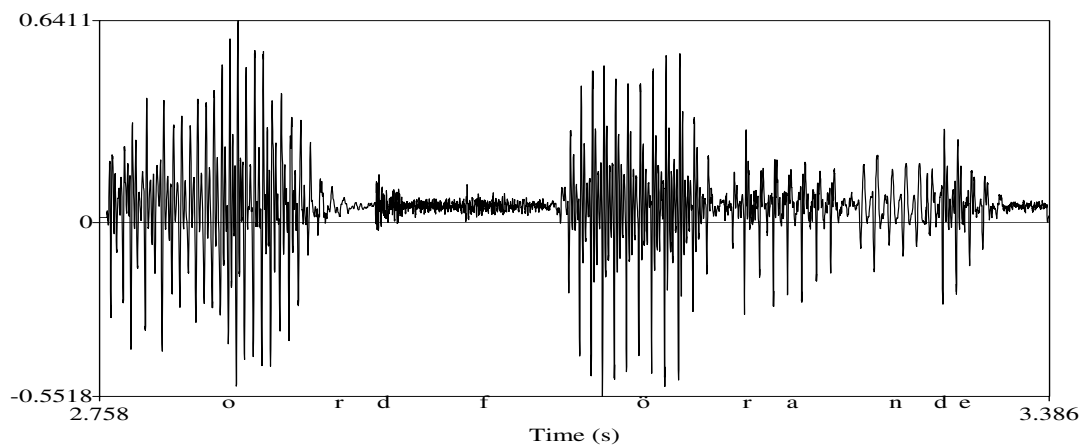
Vad gäller sekvensen /rt/ kan man med skäl påstå att supradentalen [t̪] normalt inte förekommer i det finlandssvenska standarduttalet. Dessa resultat stämmer också överens med Mikko Kuronens undersökning (2004) men för att få en mer generell bild av hur sekvensen [t̪] realiseras i finlandssvenskan borde man göra en mer omfattande undersökning om uttalet och inkludera uttal av informanter som talar olika dialekter.

5.2 Uttalet av /rd/

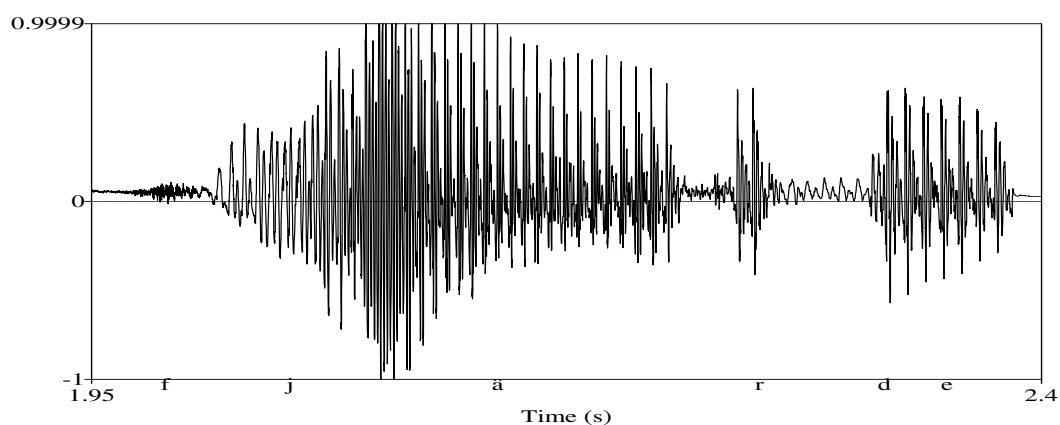
En närmare avlyssning av sekvensen /rd/ visar hur uttalet av de olika supradentala sekvenserna vacklar i finlandssvenskan. Det har redan konstaterats att det finlandssvenska /d/:et uttalas längre bak i munnen medan det sverigesvenska /d/:t är apikolaminodentalveolart och att detta kan förorsaka missförstånd (se t.ex. 4.3.1). I den här undersökningens uttalsmaterial är det lätt att lägga märke till detta problem. Det är mycket svårt att höra skillnad mellan ett supradentalt [d̪] och vanligt apikoalveolart [d] hos många talare. Jag hörde en supradental i 35 uttal och ett vanligt apikoalveolart [d] i 15 uttal. I många av dessa supradentaler finns det ett *r*-inslag kvar. Om man jämför situationen med uttalet av sekvensen /rt/ är ett supradentalt uttal av kombinationen /rd/ mycket vanligare. Det finns många fler uttal utan *r*-inslag (31 uttal) än med *r*-inslag (19 uttal). Av dessa 19 uttal med *r*-inslag är det bara 8 realisationer av /rd/ som har ett tremulantiskt [r]. Ett approximantiskt uttal av /r/:et hörs i 7 realisationer och en flap i 4 realisationer. På grundval av detta kan konstateras att om /r/:et finns kvar i uttalet av kombinationen /rd/ så uttalas det inte så kraftigt i /rd/ som i kombinationen /rt/.

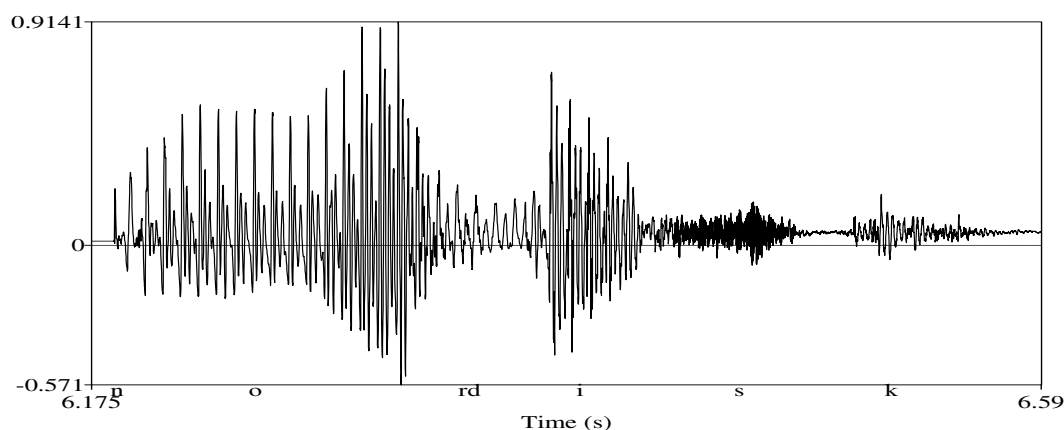
FIGUR 9. Ordet *mördarna* uttalat av en manlig talare. Det kan inte ses något tydligt *r*-inslag och avlyssningen bekräftar att det är fråga om ett supradentalt uttal.

FIGUR 10. Ordet *ordförande* uttalat av en kvinnlig talare. /r/:et i /rd/-kombinationen är mycket svagt och efter lyssnandet kan det tolkas som en approximant.

FIGUR 11. Ordet *fjärde* uttalat av en manlig talare. Han uttalar ett tremulantiskt [r] som kan ses på bilden och ett vanligt [d].

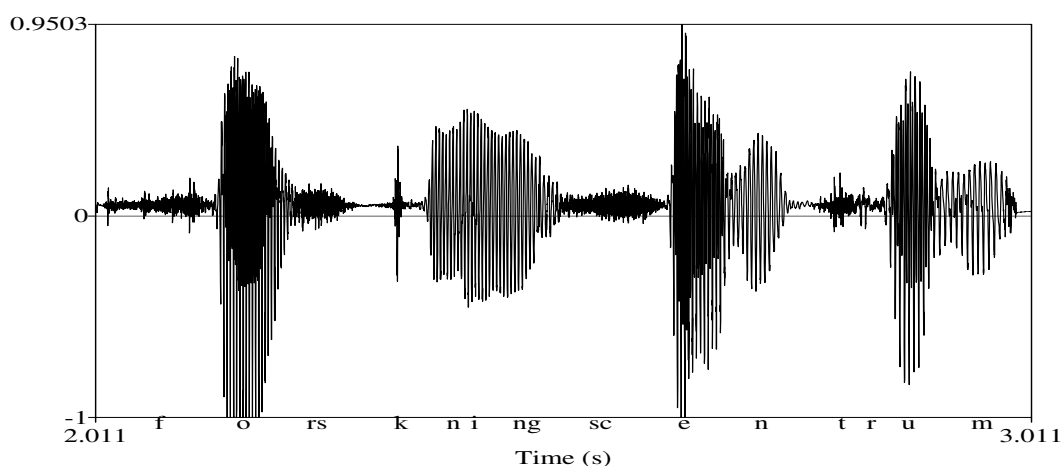

FIGUR 12. Ordet *nordisk* uttalat av samma manliga talare som i fig.8. Det finns inget *r*-inslag och det är lätt att höra att mannen uttalar sekvensen */rd/* som en klar och tydlig supradental.

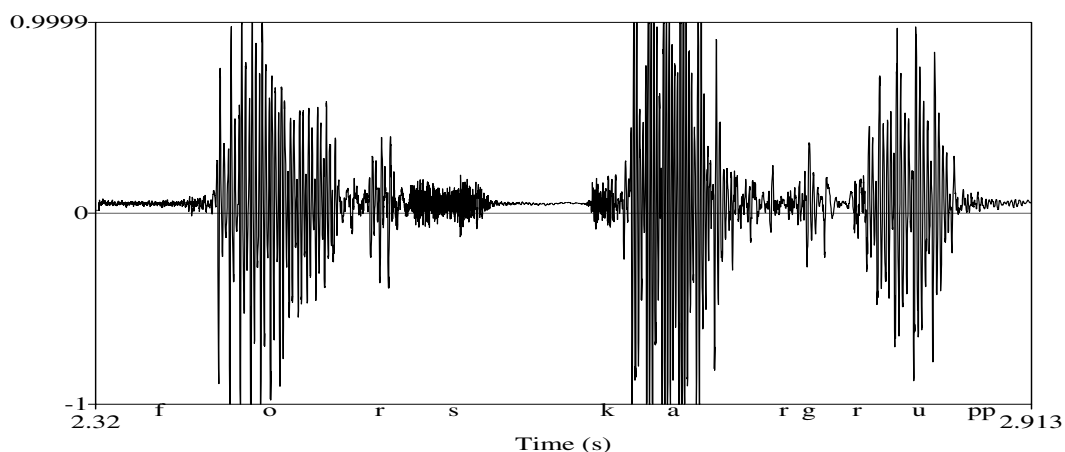
Uttalet av kombinationen */rd/* kan vackla hos en och samma talare. I det manliga uttalet av *fjärde* i figur 8 kan det höras ett klart tremulantiskt *r*-ljud och ett vanligt finlandssvenskt [d] som kan vara litet kraftigare än det finska ljudet [d]. Dock uttalar samma informant ordet *nordisk* med en tydlig supradental utan bibehållet *r*-ljud. Uttalet vacklar men det är klart att uttalet med en supradental är dominerande vad gäller kombinationen */rd/* i denna studie.

5.3 Uttalet av */rs/*

I uttalet av sekvensen */rs/* verkar *r*-ljudet stå kvar i de flesta realisationer i mitt undersökningsmaterial. Jag hörde ett mer eller mindre tydligt *r*-inslag i 31 av sammanlagt 50 uttal. Av dessa *r*-ljud var det tremulantiska */r/*:et mest frekvent och det hördes i 16 realisationer. Ett approximantiskt *r*-ljud fanns bara i 3 uttal och i 12 uttal hörde jag en flap.

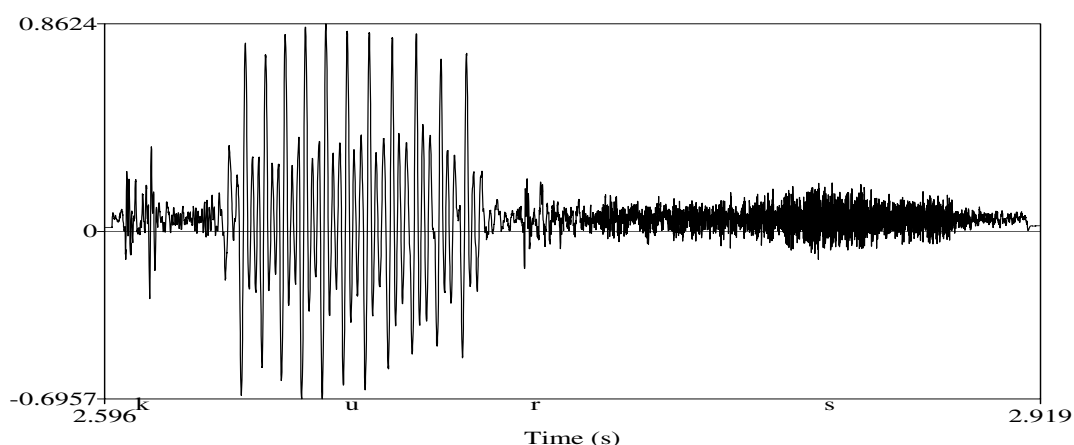

FIGUR 13. Ordet *forskningscentrum* uttalat av en kvinnlig talare. Sekvensen /rs/ är uttalad som en tydlig och klar supradental utan *r*-inslag.

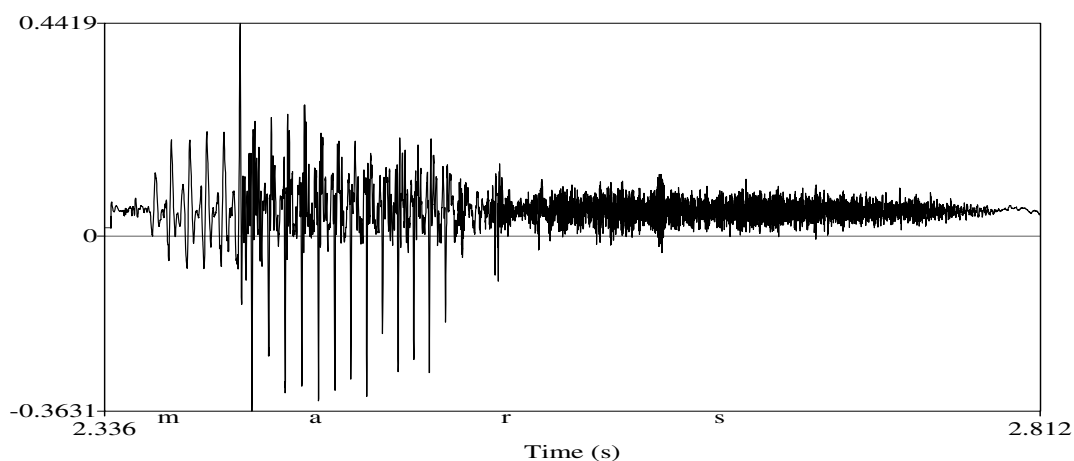

FIGUR 14. Ordet *forskargrupp* uttalat av en manlig talare. Observera det tydligt tremulantiska *r*-ljudet.

S-ljudets karaktär väcker några frågor: är det ens ett supradentalt [ʃ] eller är det något annat? Enligt mina iakttagelser är /s/ inte alltid supradentalt utan i 11 fall hörs det ett vanligt finlandssvenskt *s*-ljud och i 26 fall verkar /s/:et vara litet tjockare. Kanske är det fråga om ett apikoalveolart *s*-ljud, men ändå verkar det inte vara en tydlig supradental. Någon akustisk analys av *s*-ljudets karaktär har jag inte gjort. Intraindividuell variation spelar också en roll här: en och samma talare kan uttala /rs/ sekvensen med många olika *s*-ljud. Bara i 13 realisationer har jag hört ett tydligt supradentalt uttal av /rs/, även om det i några fall också finns kvar ett *r*-ljud där.

FIGUR 15. Ordet *kurs* uttalat av en kvinnlig talare. /s/:et verkar vara alveolart när man lyssnar på uttalet men det finns ett ettstlagigt *r*-ljud kvar som också kan ses i figuren.

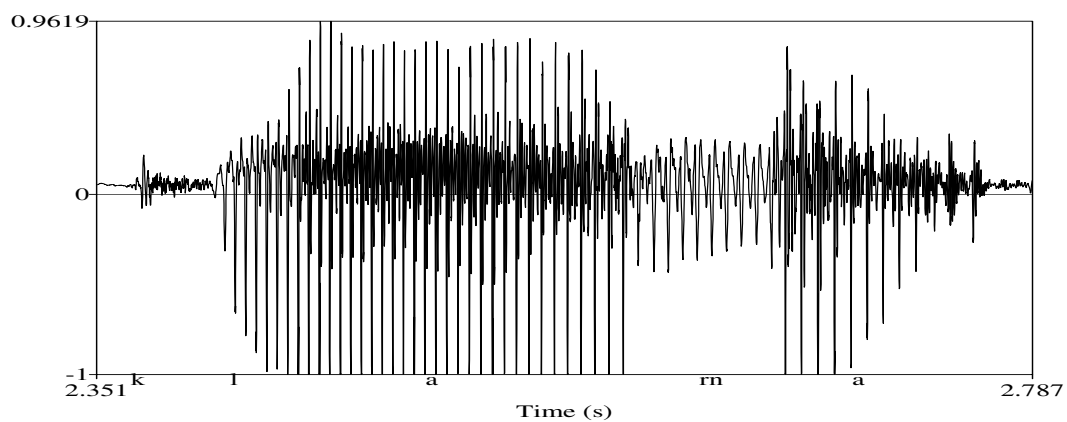

FIGUR 16. Ordet *mars* uttalat av samma kvinnliga talare som i fig. 12. /r/:et är litet starkare och efter lyssnandet kan man konstatera att /s/:et är en vanlig apikoalveolar frikativa.

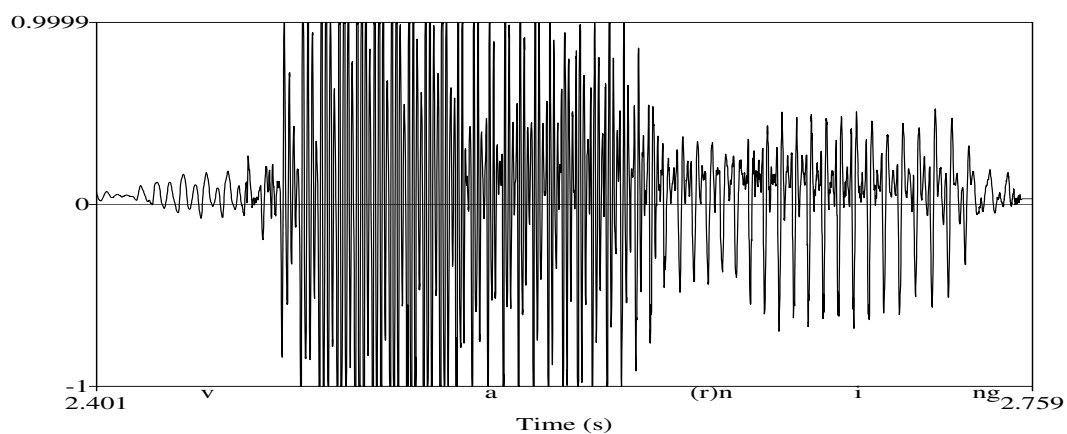
Kombinationen /rs/ uttalas alltså på olika sätt med eller utan *r*-inslag och uttalet kan vackla hos en och samma talare. Resultaten i denna studie stämmer överens med Mikko Kuronens undersökning för den del som behandlar /s/:ets karaktär, men vad gäller *r*-ljudets roll skiljer sig mina resultat litet från Kuronens resultat. Enligt min studie verkar den vanligaste realisationen vara antingen en tjockare apikoalveolar frikativa eller en supradental. Båda av dessa alternativ verkar ändå ha ett något slags *r*-inslag bredvid sig. Men man måste konstatera att det behövs mer forskning för att kunna bekräfta dessa resultat. Det finns ju så mycket vacklande precis vid den här sekvensen.

5.4 Uttalet av /rn/

Av alla de undersökta sekvenserna har /rn/ varit svårast att få inspelad eftersom den inte är så frekvent i svenskan speciellt i betonad position. Därför bestod mitt material mestadels av uttalen av ord som *barn*, *kärnkraft* och *varning*. Analysen visade att ett supradentalt uttal var det vanligaste: i 32 realisationer hördes det en supradental [ɲ] och i 18 uttal var det fråga om ett vanligt *n*-ljud.

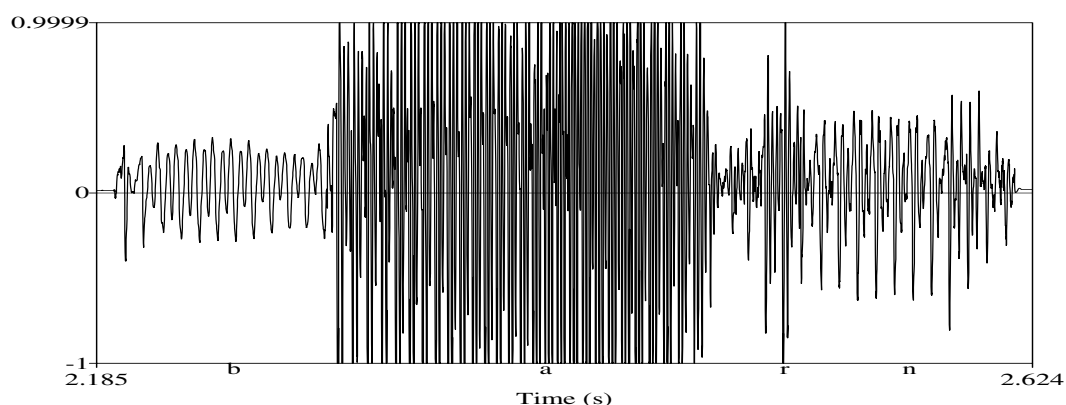
FIGUR 17. Ordet *klarna* uttalat av en kvinnlig talare. Det finns inget *r*-inslag på bilden och kombinationen realiseras som en tydlig supradental [ɲ].

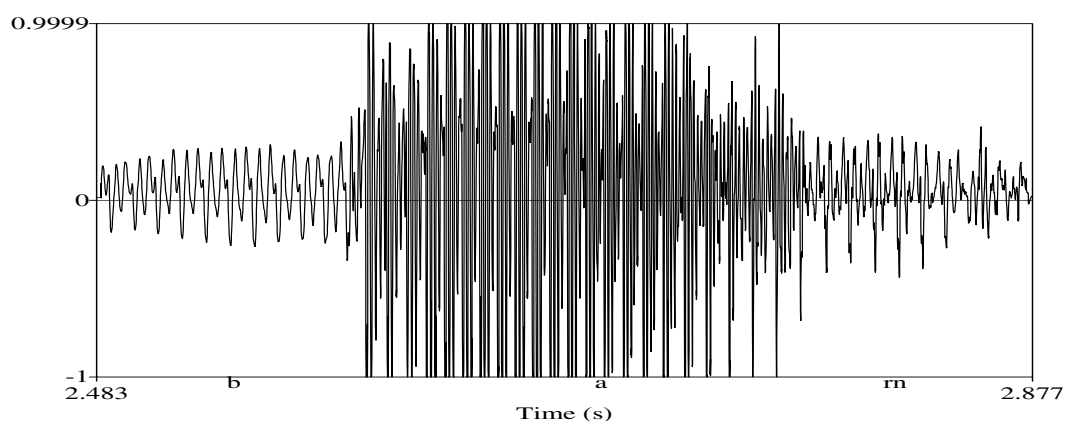
FIGUR 18. Ordet *varning* uttalat av en manlig talare. /r/:et saknas helt och det finns bara en vanlig apikoalveolar [n].

Vad gäller *r*-ljudets förekomst uttalas den här sekvensen oftast utan *r*-inslag (39 uttal). I de 11 uttal som har något slags *r*-ljud kvar är tremulanten mest frekvent (i 8 uttal).

Jag hör en approximant bara i två realisationer och en flap bara i en realisation av kombinationen /rn/. Den intressantaste realisationen av sekvensen är ändå uttalet av /rn/ med bara ett vanligt *n*-ljud. I åtta fall av sammanlagt 50 förekommer det en realisation där talaren inte har något *r*-ljud kvar och själva *n*-ljudet är en vanlig apikoalveolar nasal. Detta uttal påträffas hos fem informanter, d.v.s. hos hälften av hela informantgruppen i denna studie. Analysen påvisar åter en intraindividuell variation: en och samma talare kan uttala sekvensen i samma ord först med ett tydligt *r*-inslag och sedan med en tydlig supradental utan *r*-ljudet.

FIGUR 19. Ordet *barn* uttalat av en manlig talare. Det finns ett tydligt tremulantiskt *r*-ljud före *n*-ljudet.

FIGUR 20. Ordet *barn* uttalat av samma manliga talare som i fig. 16. I den här realisationen av sekvensen /rn/ finns det inget *r*-inslag och det kan höras ett klart och tydligt supradentalt uttal.

Mikko Kuronen hade inte tagit med /rn/ i sin pilotundersökning och därför finns det ingen möjlighet för någon jämförelse. På grundval av resultaten i min studie verkar uttalet med supradentalen [ɲ] vara den vanligaste realisationen vad gäller sekvensen /rn/.

5.5 Slutsatser

Resultaten i denna studie verkar överensstämma ganska väl med Mikko Kuronens forskningsresultat. Ett *r*-ljud kan höras speciellt i /rt/-sekvenser men i mitt material är /r/:et hörbart också i /rd/- och /rs/-kombinationer. Vad gäller antalet supradentaler ger följande diagram en bra översikt:

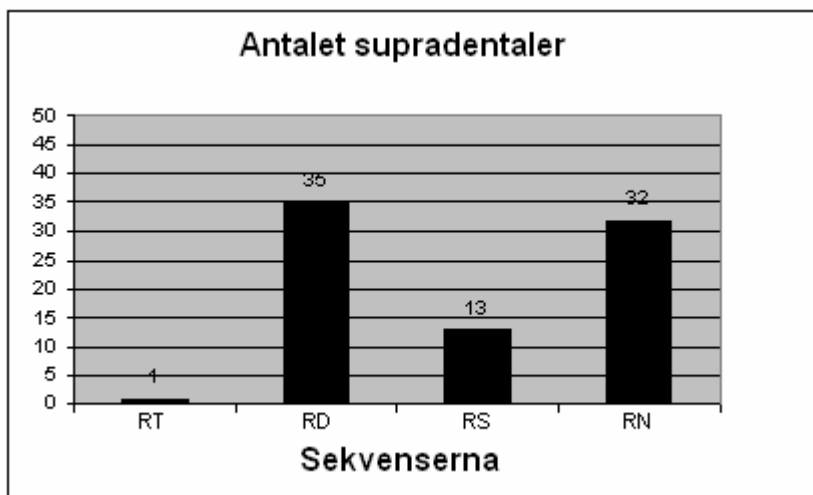

DIAGRAM 1. Antalet supradentalrealisationer av de undersökta sekvenserna i det inspelade materialet.

Supradentalen är vanligast som realisation av sekvenserna /rd/ och /rn/. Det är något svårare att dra slutsatser om kombinationen /rs/ eftersom det mest frekventa uttalet av denna sekvens är antingen en supradental eller en apikoalveolar frikativa (litet tjockare *s*-ljud). Det mest påfallande draget är i alla fall att finlandssvenskan verkar så gott som helt sakna supradentalen [ʈ].

/r/:et finns kvar i 109 uttal av sammanlagt 200 inspelade uttal. Följande diagram ger en bra helhetsbild av uttalet med eller utan /r/:

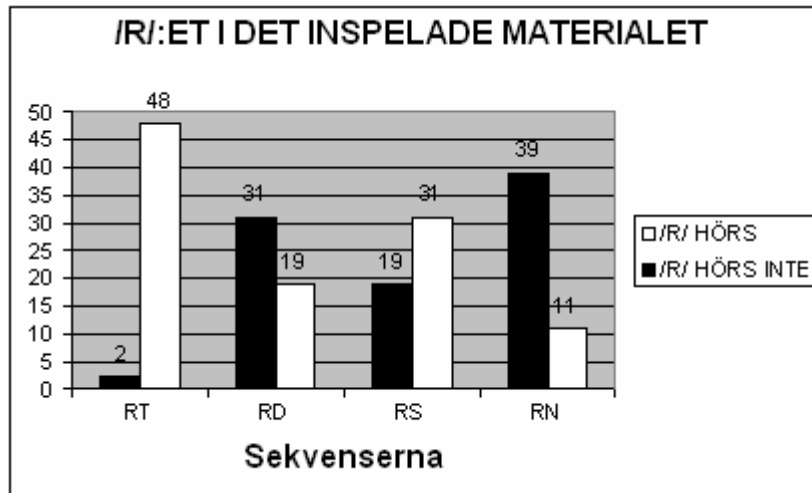

DIAGRAM 2. Uttal med eller utan *r*-ljud i kombinationerna /rt/, /rd/, /rs/ och /rn/.

Diagrammet visar hur /rt/ är den enda kombination som motsvarar det gamla påståendet om att finlandssvenskan inte har supradentaler. Också sekvensen /rs/ verkar ha ganska många realisationer med *r*-inslag, men resultatet är inte så övertygande som det är med /rt/. Andra kombinationer uttalas vanligen utan *r*-inslag. Följande diagram ger en bra översikt över /r/ets karaktär i det inspelade materialet:

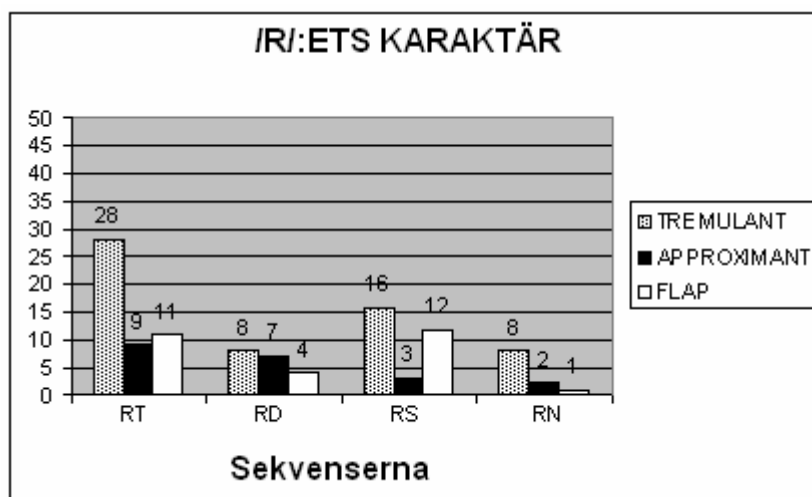

DIAGRAM 3. /r/ets karaktär om det fanns kvar i uttalet av sekvensen.

Enligt diagrammet är tremulanten den ”populäraste” realisationen för /r/ om det hörs vid uttalet. Det är mycket svårt att höra flapper och approximantiska *r*-ljud. Några

gångar gjorde jag ljudvågsdiagram och analyserade dem för att få fram om det fanns spår av *r*-ljudet där. Därför borde materialet analyseras litet noggrannare instrumentellt för att kunna bekräfta dessa resultat. På grund av resultaten kan man dock konstatera att finlandssvenskan verkligen har supradentala konsonanter och om /r/:et bibehålls så har det vanligen en tremulantisk karaktär.

6 SAMMANFATTNING

Målet för denna studie har varit att undersöka om det finns supradentala konsonanter i finlandssvenskan. Traditionellt har finlandssvenskan nämligen påståtts sakna dessa alveolara ljud men Mikko Kuronens undersökning *Finns det supradentala konsonanter även i finlandssvenskan?* visade att det är inte så entydigt med supradentalerna. Han tog upp också en intressant fråga om hur finlandssvenskarna själva upplever skillnaden mellan olika minimala par såsom *mord–mod*.

Min studie har gått ut på att besvara de frågor som ställdes i inledningen. Med vissa reservationer kan det påstås att det verkligen finns supradentala konsonanter i det finlandssvenska standarduttal som talas i radion till exempel. Denna undersökning visar att sekvenserna /rd/ och /rn/ oftast realiseras med en supradental konsonant. Sekvensen /rs/ realiseras oftast med *r*-inslag och ett litet tjockare *s*-ljud. Vad gäller kombinationen /rt/ verkar uttalet med ett klart /r/ + dental dominera.

Om kombinationerna /rt/, /rd/, /rs/ och /rn/ inte realiseras med en supradental konsonant finns det möjligheter till alternativt uttal. Vanligen är det en kombination av de ursprungliga ljuden såsom i kombinationen /rt/ där båda ljuden uttalas separat. Det kan också hända att /r/ påverkar den andra konsonanten men inte på så sätt att det blir en supradental konsonant som resultat av en total assimilation. Så sker det vid sekvensen /rs/ i denna studie. I detta sammanhang diskuterades /s/:ets karaktär. Analysen visar också att finlandssvenskar ofta bibehåller /r/:et i någon form när de uttalar supradentala konsonanter. Då har *r*-ljudet ofta en tremulantisk karaktär men approximanter och flapper är möjliga.

De traditionella påståendena om avsaknad av supradentala konsonanter i finlandssvenskan kan ifrågasättas. Bara i en sekvens av de fyra undersökta saknas den

supradentala konsonanten och det är /rt/ som i princip uttalas med ett tydligt /r/. Vid andra sekvenser är supradentaliseringen vanlig.

Situationen med supradentaliseringen i finlandssvenskan är ett mycket fruktbart ämne och borde absolut undersökas grundligare, d.v.s. med mer omfattande material och fler informanter från olika områden och olika åldersgrupper. I denna studie har jag använt nyhetsredaktörer som informanter och det kan vara att de verkligen strävar efter ett tydligare uttal som Kuronen också konstaterar (Kuronen 2004:175). Normen för uttalet av de undersökta kombinationerna saknas, vilket kan vara en av orsakerna till att det förekommer vacklan hos finlandssvenska talare.

LITTERATUR

- Bergroth, Hugo 1917. *Finlandssvenska, handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*. Helsingfors: Holger Schildts.
- Bergroth, Hugo 1924. *Svensk uttalslära med särskilt beaktande av skiljaktigheterna mellan det finländska och det högsvenska ljudskicket*. Helsingfors: Söderström & C:o.
- Elert, Claes-Christian 1970. *Allmän och svensk fonetik*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Garlén, Claes 1988. *Svenskans fonologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Kuronen, Mikko 2000. *Vokaluttalets akustik i sverigesvenska, finlandssvenska och finska*. Akademisk avhandling. Jyväskylä: Jyväskylä University.
- Kuronen, Mikko 2004. Finns det supradentala konsonanter även i finlandssvenskan? I: *Svenskans beskrivning 26*, red. av Björn Melander et al. Uppsala: Hallgren & Fallgren. S. 172–178.
- Kuronen, Mikko 2005. Uttalet av /r/ i finlandssvenskan. I: *Svenskans beskrivning 28*, red. av Per Ledin et al. Örebro: Örebro Universitet. S. 139–146.
- Kuronen, Mikko & Leinonen, Kari 2001. Fonetiska skillnader mellan finlandssvenska och rikssvenska. I: *Svenskans beskrivning 24*, red. av Linda Jönsson et al. Linköping: Linköping University. S. 125–138.
- Laurén, Christer & Hoffman, Yvonne & Nordman, Marianne 1977. *Svenskt uttal för finnar*. Helsingfors: Otava.
- Leinonen, Kari 1981: Om finlandssvenskt s, tje och sje. I: *Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet nr 2*. Jyväskylä: Jyväskylä universitet.
- Leinonen, Kari 2004. *Finlandssvenskt sje-, tje- och s-ljud i kontrastiv belysning*. Akademisk avhandling. Jyväskylä: Jyväskylä University.
- Leinonen, Kari, Pitkänen, Antti & Vihanta, Veijo 1982. Rikssvenskt och finlandssvenskt ljudsystem ur perceptionssynpunkt. I: *X Fonetikan päivät – Tampere 1981. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 7*, red. av Pertti Sirviö. Tampere: Tampereen yliopisto. S. 179–205.
- Leinonen, Kari, Vihanta, Veijo & Pitkänen, Antti 1990. Om rytmen i finlandssvenska och sverigesvenska – ett bidrag till forskningen om finlandssvenskt uttal. I: *Nordisk filologi nr 14, skrifter utgivna av institutionen för filologi II vid Tammerfors Universitet, Nordisk filologi*, red. av Kristina Nikula & Antti J. Pitkänen.

- Tammerfors: Tammerfors universitet. S. 49–100.
- Lindblad, P. & Lundqvist, S. 1995. The groove production of some swedish sibilants - an EPG analysis. I: *Proceedings of the XIIIth International Congress of Phonetic Science 1995, Volume 2*. Stockholm. S. 458–461.
- Malmberg, Bertil 1968. *Svensk fonetik*. Lund: Gleerups.
- Melin-Köpilä, Christina 1996. *Om normer och normkonflikter i finlandssvenskan. Språkliga studier med utgångspunkt i nutida elevtexter*. Akademisk avhandling. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Places of articulation*, http://en.wikipedia.org/wiki/File:Places_of_articulation.svg
- Reuter, Mikael 1977. Finlandssvenskt uttal. I: *Språkbruk och språkvård*, red. av Björn Pettersson och Mikael Reuter. Helsingfors: Holger Schildts. S. 19–45.
- Santesson-Wilson, Johanna 1999. *Finskt och finlandssvenskt konsonantuttal. En kontrastiv studie av språken i Åbo*. C-uppsats i fonetik vid Lunds universitet. Lund: Lunds universitet.
- Suomi, Kari, Toivanen, Juhani & Ylitalo, Riikka 2006. *Fonetiikan ja suomen äänneopin perusteet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Vihanta, Veijo V., Leinonen, Kari & Pitkänen, Antti J. 1990. On Rhythmic Features in Finland-Swedish and Sweden-Swedish. I: *Nordic Prosody V. Papers from a Symposium*, red. av K. Wiik & I. Raimo. Turku: Painosalama Oy. S. 325–350.

FIGURER OCH DIAGRAM

- FIGUR 1. Alternativ 1. Svenskt standardspråk kontra regionala standardspråk (Melin-Köpilä 1996:32). S. 4.
- FIGUR 2. Alternativ 2. Rikssvenskt standardspråk kontra finlandssvenskt (Melin-Köpilä 1996:32). S. 5.
- FIGUR 3. Mikael Reuters schematiska framställning av intonationen i tvåstaviga ord i Helsingfors och Stockholm (1977:34). S. 10.
- FIGUR 4. Munnen med de centrala artikulationsorganen. Bilden har omarbetats utgående från bilden *Places of articulation* (Places of articulation, www). S. 15.
- FIGUR 5. Ordet *fortsätter* uttalat av en manlig talare. På bilden kan man inte se något *r*-inslag. S. 21.
- FIGUR 6. Ordet *startar* uttalat av en manlig talare. Detta alternativ var vanligast bland informanterna: tydligt tremulantiskt [r] före ett vanligt apikoalveolart [t]. S. 22.
- FIGUR 7. Ordet *klart* uttalat av en kvinnlig talare. /r/:et är mycket svagt och det kan bara ses ett kraftigare slag på bilden. Det är sannolikt fråga om en flap. S. 22.
- FIGUR 8. Ordet *klart* uttalat av en manlig talare. /r/:et är lika svagt såsom i figur 5 men nu kan det inte ses någon tydlig ”topp” utan /r/:et är sannolikt mer eller mindre approximantiskt. S. 22.
- FIGUR 9. Ordet *mördarna* uttalat av en manlig talare. Det kan inte ses något tydligt *r*-inslag och avlyssningen bekräftar att det är fråga om ett supradentalt uttal. S. 24.
- FIGUR 10. Ordet *ordförande* uttalat av en kvinnlig talare. /r/:et i /rd/-kombinationen är mycket svagt och efter lyssnandet kan det tolkas som en approximant. S. 24.
- FIGUR 11. Ordet *ffjärde* uttalat av en manlig talare. Han uttalar ett tremulantiskt [r] som kan ses på bilden och ett vanligt [d]. S. 24.
- FIGUR 12. Ordet *nordisk* uttalat av samma manliga talare som i fig.8. Det finns inget *r*-inslag och det är lätt att höra att mannen uttalar sekvensen /rd/ som en klar och tydlig supradental. S. 25.
- FIGUR 13. Ordet *forskningscentrum* uttalat av en kvinnlig talare. Sekvensen /rs/ är uttalad som en tydlig och klar supradental utan *r*-inslag. S. 26.

- FIGUR 14. Ordet *forskargrupp* uttalat av en manlig talare. Observera det tydligt tremulantiska *r*-ljudet. S. 26.
- FIGUR 15. Ordet *kurs* uttalat av en kvinnlig talare. /s/:et verkar vara alveolart när man lyssnar på uttalet men det finns ett ettslagigt *r*-ljud kvar som också kan ses i figuren. S. 27.
- FIGUR 16. Ordet *mars* uttalat av samma kvinnliga talare som i fig. 12. /r/:et är litet starkare och efter lyssnandet kan man konstatera att /s/:et är en vanlig apikoalveolar frikativa. S. 27.
- FIGUR 17. Ordet *klarna* uttalat av en kvinnlig talare. Det finns inget *r*-inslag på bilden och kombinationen realiseras som en tydlig supradental [ɲ]. S. 28.
- FIGUR 18. Ordet *varning* uttalat av en manlig talare. /r/:et saknas helt och det finns bara en vanlig apikoalveolar [n]. S. 28.
- FIGUR 19. Ordet *barn* uttalat av en manlig talare. Det finns ett tydligt tremulantiskt *r*-ljud före *n*-ljudet. S. 29.
- FIGUR 20. Ordet *barn* uttalat av samma manliga talare som i fig. 16. I den här realisationen av sekvensen /rn/ finns det inget *r*-inslag och det kan höras ett klart och tydligt supradentalt uttal. S. 29.
- DIAGRAM 1. Antalet supradentala realisationer av de undersökta sekvenserna i det inspelade materialet. S. 30.
- DIAGRAM 2. Uttal med eller utan *r*-ljud i kombinationerna /rt/, /rd/, /rs/ och /rn/. S. 31.
- DIAGRAM 3. /r/:ets karaktär om det fanns kvar i uttalet av sekvensen. S. 31.

BILAGA

Informanterna (fem män och fem kvinnor) och de ord som jag har inspelat

Antti Koivukangas

RT: arton, sport, sporten, startar, start

RD: värden x 2, nordisk, fjärde x 2

RS: första x 3, förstås, körs

RN: barnarbetet, hörnstenarna, varningarna x 2, barn

Bosse Ahlgren

RT: fortfarande, fortsätter, gjort, parter, sportlovet

RD: gårdarna, miljarder, ordförande x 3

RS: försöker x 2, korset x 2, största

RN: barnarbetet, hörnet, gärna, konsernen, barn

Markus Haakana

RT: fortsätter x 3, hjärtinfarkt, importen

RD: gårdar, mördarna, nord, fordonet, ordförande

RS: första x 2, i morse, korset, orsaken

RN: barn, barnen, Björn, gärningsmannen x 2

Mikael Schulman

RT: arton, artonde, fjorton, fyrtio, bort

RD: hårdare, fordonet, miljarder x 2, värde

RS: i morse, största x 2, värsta, första

RN: barn x 3, kärnkraften, klarnar

Sebastian Dahlström

RT: fartyget, gjort, hårt, kartläggning, klart

RD: morderna x 2, miljarder, nord, mord

RS: forskargrupp, först x 2, första, största

RN: gärningar, kärnkraftsbygget, kärnkraftsexperter, varning, varningarna

Lena Bergman

RT: arter, fort, fortsätter, klart, startats

RD: mord, ombord, hårdast, ordförande x 2

RS: forskningscentrum, första, i morse, kurserna, orsakerna

RN: järnvägen, järnvägsövergång, klarna, varning, varningarna

Marie Granholm

RT: fyrtio x 2, parterna, parternas, sport

RD: fjärde, hårdast, mord, nordisk, torde

RS: börsen, första, Helsingfors, kurser, konkurs

RN: kärnkraft, kärnkraftsbygge, kärnkraftverk x 2, klarnar

Stina Sirén

RT: fjorton, fyrtio, kvart, orter, sport

RD: fjärde x 3, ordförande x 2

RS: färska x 2, forskaren, först, största

RN: barn x 4, Björn

Veronica Bogomoloff

RT: förts, fortsätta, fyrtio, sportradion, stort

RD: hård x 2, miljard x 2, ordförande

RS: forskningscentrum, i morse x 2, torsdag, i torsdags

RN: barn, varning x 2, järnvägen, järnvägsövergång

Åsa Tudén

RT: fartyg, fjortonde, fortsätter, stort, sport

RD: fjärde, nordisk, ombord, ordförande x 2

RS: första, i morse, konkurs, mars, orsakades

RN: gärna x 2, kärnkraftsbygge, kärnkraftverk, klarna